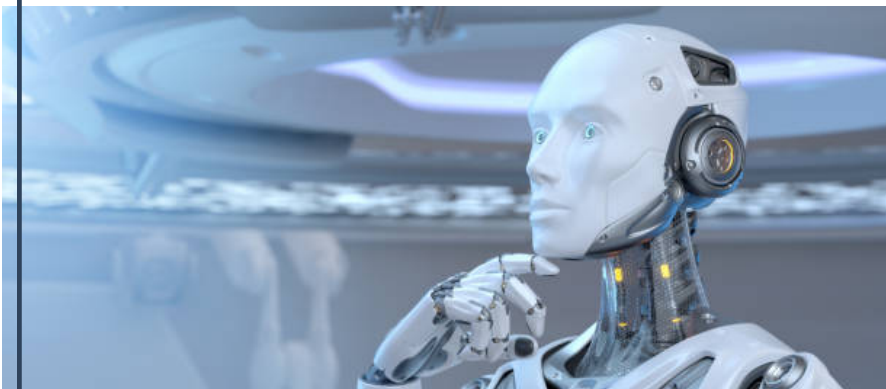

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

“MILLIY IQTISODIYOTNI BARQAROR SAQLASHDA “YASHIL IQTISODIYOT”, “YASHIL MOLIYA”, “YASHIL BUXGALTERIYA” VA ILG‘OR MUHANDISLIK MAKTABLARINI ILMIY-AMALIY INTEGRATSIYALASHTIRISH DOLZARBLIGI”

Maqola va tezislar to‘plami

2025-YIL
30-MAY

ROAD
74-91 xalqaro daraja
ISSN: 2992-8982

IQTISODIYOT&TARAQQIYOT

ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:

Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

Elektron nashr. 226 sahifa.

E'lon qilishga 2025-yil 11-martda ruxsat etildi.

Bosh muharrir o'rinbosari:

Karimov Norboy G'aniyevich

Muharrir:

Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Sayfullo Normatovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Siddiqova Sadoqat G'afforovna, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Maxmudov Nosir, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Samadov Asqarjon Nishonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, professor
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Ikrom Akramovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xajiyev Baxtiyor Dushaboyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Hakimov Nazar Hakimovich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Musayeva Shoira Azimovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), professor
Ali Konak (Ali Ko'nak), iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor (Turkiya)
Cham Tat Huei, falsafa fanlari doktori (PhD), professor (Malayziya)
Foziljonov Ibrohimjon Sotvoldixo'ja o'g'li, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dots.
Utayev Uktam Choriyevich, O'z.Respub. Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari
Ochilov Farkhod, O'zbekiston Respublikasi Bosh prokuraturasi IJQKD boshlig'i
Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Axmedov Javohir Jamolovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), katta o'qituvchi
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), v.b. dots.
Djudi Smetana, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Krissi Lyuis, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Glazova Marina Viktorovna, iqtisodiyot fanlari nomzodi (Moskva)
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Sevil Piriyeva Karaman, falsafa fanlari doktori (PhD) (Turkiya)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon o'g'li, TDIU ITI departamenti rahbari
Ochilov Bobur Baxtiyor o'g'li, TDIU katta o'qituvchisi

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Editorial board:

Salimov Okil Umrzokovich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Abdurakhmanov Kalandar Khodjayevich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Sharipov Kongirاتبay Avezimbetovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Rae Kwon Chung, South Korea, Honorary Professor at TSUE, Nobel Prize Laureate
Osman Mesten, Member of the Turkish Parliament, Head of the Turkey–Uzbekistan Friendship Society
Akhmedov Durbek Kudratillayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Sayfullo Normatovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Abdurakhmanova Gulnora Kalandarovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Kalonov Mukhiddin Bakhridinovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Siddikova Sadokat Gafforovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogical Sciences
Khudoykulov Sadirdin Karimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Makhmudov Nosir, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Samadov Askarjon Nishonovich, Candidate of Economic Sciences, Professor
Slizovskiy Dmitriy Yegorovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Ikrom Akramovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Eshtayev Alisher Abduganiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khajiyev Bakhtiyor Dushaboyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khakimov Nazar Khakimovich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Musayeva Shoira Azimovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Professor
Ali Konak, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor (Turkey)
Cham Tat Huei, Doctor of Philosophy (PhD), Professor (Malaysia)
Foziljonov Ibrokhimjon Sotvoldikhoja ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Utayev Uktam Choriyevich, Deputy Head of Department, Prosecutor General's Office of Uzbekistan
Ochilov Farkhod, Head of DCEC, Prosecutor General's Office of Uzbekistan
Buzrukkhonov Sarvarkhon Munavvarkhonovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Akhmedov Javokhir Jamolovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences
Tokhirov Jaloliddin Ochil ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Technical Sciences, Senior Lecturer
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Acting Associate Professor
Judi Smetana, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Chrissy Lewis, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Glazova Marina Viktorovna, Candidate of Economic Sciences (Moscow)
Nosirova Nargiza Jamoliddin kizi, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Sevil Piriyeva Karaman, Doctor of Philosophy (PhD) (Turkey)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon ugli, Head of the Department of Scientific Research and Innovations, TSUE
Ochilov Bobur Bakhtiyor ugli, Senior lecturer at TSUI

Ekspertlar kengashi:

Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Po'latov Baxtiyor Alimovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Aliyev Bekdavlal Aliyevich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xalikov Suyun Ravshanovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Rustamov Ilhomiddin, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Kamilova Iroda Xusniddinovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
G'afurov Doniyor Orifovich, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Fayziyev Oybek Raximovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, katta o'qituvchi
Babayeva Zuhra Yuldashevna, mustaqil tadqiqotchi

Board of Experts:

Berkinov Bazarbay, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Pulatov Bakhtiyor Alimovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Aliyev Bekdavlal Aliyevich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khalikov Suyun Ravshanovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Rustamov Ilkhomiddin, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Khakimov Ziyodulla Akhmadovich, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Kamilova Iroda Xusniddinovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics
Gafurov Doniyor Orifovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogy
Fayziyev Oybek Raximovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Tukhtabayev Jamshid Sharafetdinovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Khamidova Faridaxon Abdulkarimovna, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Yakhshiboyeva Laylo Abdisattorovna, Senior Lecturer
Babayeva Zuhra Yuldashevna, Independent Researcher

08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
08.00.02 Makroiqtisodiyot
08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
08.00.06 Ekonometrika va statistika
08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
08.00.11 Marketing
08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
08.00.13 Menejment
08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'zR Tabiat resurslari vazirligi, O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

Jurnalning ilmiyligi:

“Yashil” iqtisodiyot va taraqqiyot” jurnali

O'zbekiston Respublikasi
Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar
vazirligi huzuridagi Oliy
attestatsiya komissiyasi
rayosatining
2023-yil 1-apreldagi 336/3-
sonli qarori bilan ro'yxatdan
o'tkazilgan.

MUNDARIJA

Omborxonada wms tiziminidan foydalanishni afzalliklari.....	16
G'ofurov Shoxjaxon Abdumajit o'g'li, Yuldashev Abduhakim Abdukarimovich	
Интеграция проектного офиса в корпоративную структуру строительной компании, работающей по ерс-контрактам.....	21
Махмудов Сардор Козим угли	
Investitsion muhit va unga ta'sir etuvchi omillar tahlili	24
Ochilov Bobur Baxtiyor o'g'li	
Tadbirkorlik faoliyati to'g'risidagi itimoiy-iqtisodiy qarashlar tahlili	27
Abduvohidov Behzod XXX	
Tijorat banklarida kredit portfelini boshqarishning asosiy yo'nalishlari.....	30
Jo'rayev Eldor Berdibekovich	
O'zbekistonda davlat budjetini kupaytirishda soliqlarni ahamiyati.....	34
Karimova Gulbahor Normurodovna	
Dunyo oziq-ovqat bozorining dinamik rivojlanishidagi o'zgarishlar, qiyinchiliklar va ularning yechimlari	36
Tolipova Baxtigul Farxodovna	
Исследование тепловых и диффузионных процессов при азотировании зубчатых колес в вакуумной среде	39
Жасурбек Юлдашбоевич Холмирзаев	
Axborot tizimlaridan foydalangan holda tashkilotni boshqarish bo'yicha qarorlar qabul qilishni takomillashtirish	49
Xujamova Shahrizoda Otabek Qizi	
Sanoat sektorida dekarbonizatsiya va qayta tiklanuvchi energiya manbalaridan foydalanish strategiyalari	52
Bobobekov Ergash Abdumalikovich	
Sanoat rivojlanishini ekonometrik modellash (Surxondaryo viloyati misolida)	56
Xalmuratov Zakirjan Mekkamovich	
"Yashil iqtisodiyot" – barqaror taraqqiyot omili.....	58
Lapasova Kamola Farhod qizi	
Umumta'lim maktablarida informatika fanini o'qitishda sun'iy intellektdan foydalanishning pedagogik imkoniyatlari	60
Raxmonov Baxtiyor Azzamovich	
"Makroiqtisodiy masalalarni yechishda matematik modellarning ahamiyati"	63
Abdiraimov Abbas Xolmurod O'g'li	
Moda marketingida iste'molchilarning ichki ehtiyojlari va xulq-atvoriga asoslangan yondashuvlar	67
Tuxtaeva Oydinoy Normamatovna	
O'zbekiston Respublikasida standartlashtirish siyosatida xalqaro tashkilotlar bilan hamkorlik tahlili	72
Raximov Ilyos Muydinovich	
Tijorat banklarida omonatlarni jalb qilishda mijoz sodiqligini oshirishga qaratilgan innovatsion yondashuvlar	75
Raximov Shoxrux Furqatovich	
Raqamli bank xizmatlarida sun'iy intellektdan foydalanishning istiqbollari va xavfsizlik masalalari	78
Erdonayev Aliqul Xalimovich	
Ta'minot zanjirini optimallashtirish yo'llari.....	82
Matkarimova Umida Alisher qizi, Yuldashev Abduhakim Abdukarimovich	
The role of global value chains in international trade competition.....	85
Rakhmonova Dildora Ergash Qizi	
Электронная коммерция в узбекистане: государственные стратегии, технологический прогресс и барьеры развития.....	88
Махаммадалиева Муслимахон Шерали Кизи	

Modernization of the social protection system through digital technologies and innovative approaches.....	90
Abduzoirov Mukhiddin Umidjon ugli, Qudratov Inomjon Nemat ugli	
Tabiiy va sun'iy tolalar asosida qayta ishlangan mahsulotlarning texnologik sifati va iqtisodiy samaradorligi.....	93
Raximov Furqat Jalalovich	
Maishiy kimyo tovarlari B2B bozori uchun barqaror va yashil taqsimot modellarini ishlab chiqish.....	97
Ro'ziyeva Farzona Komiljon qizi	
Chakana savdo va xorijiy investitsiyalarni jalb qilish orqali hududiy iqtisodiyotni rivojlantirish	102
Po'latova Sug'diyona Iskandar qizi, Abdullayev Firdavs Sanjar o'g'li, Ravshanova Muxtarama	
Zamonaviy shahar massivlarida xizmat ko'rsatish va boshqarishda "Aqlli shahar" konsepsiyasi	105
Ismailov Najmiddin Ilxamovich	
Germaniyaning ta'minot zanjirlarini boshqarish tajribasidan foydalanishni afzalliklari.....	108
Nuriddinov G'ulomiddin Ziyovuddin o'g'li, Yuldashev Abduhakim Abdukarimovich	
Ta'minot zanjirida CPFR texnologiyasi foydalanishni afzalliklari.....	111
Komilov Muhammad Yusuf Sardorbek o'g'li, Yuldashev Abduhakim Abdukarimovich	
Ta'minot zanjirlarini qo'llashda jahon tajribasi.....	115
Karimov Amirxon Anvarovich, Yuldashev Abduhakim Abdukarimovich	
Sug'urtada investisiya faoliyatini tashkil etishni huquqiy asoslari	118
Suyunov Isomiddin Tilovkobilovich	
Yurtimizda amaldagi budjetlararo munosabatlar tartibi, hisobi hamda uning afzalliklari	122
Po'latov Tirkash Sotiboldiyevich	
Aholini ijtimoiy himoya qilish institutlari shakllanishining xorij tajribalari	127
Bobonov N.H.	
Способ организации продуктивной работы преподавателя и его влияние на результативность	131
Гулнора Казимова	
Literature is a reflection of the soul and culture of humanity	136
Sayidova Sayyora Yorikulovna	
Turizm infratuzilmasida transport xizmatlarini integratsiyalash: muammo va yechimlar	140
Vakilov Ruslan Tillabayevich	
Ekoturizm va madaniy meros obyektlariga tashrifni tartibga soluvchi huquqiy normalar	142
Sayfiddinov Sharofiddinxo'ja Najmiddin o'g'li	
Strategies for achieving sustainable growth through green economy transition.....	145
Umida Kakhramonova Gayratovna	
Buxoro viloyatida qishloq xo'jaligida suv resurslaridan foydalanish samaradorligini oshirishda innovatsion yondashuvlar.....	149
Ro'ziyev Sobirjon Samatovich	
Xizmat ko'rsatish sohasida mulkni qayta baholash va unga yetkazilgan moddiy zararni aniqlash.....	153
Xadjayev Kamoliddin Fazliddinovich	
Shahar aglomeratsiyasining sifatini ekologik va geologik mezonlar asosida kompleks baholash.....	155
Irgashev Shavkatbek Turdiyevich	
Sanoatda korxonalarining qayta tiklanuvchi energiya manbalari asosida barqaror iqtisodiy o'sishini ta'minlash	160
Qalandarova Gulshoda Nazirjon qizi	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida hududiy tengsizliklarni kamaytirish usullari.....	165
Ibragimov Baxrom Baxodirovich	
Tog' yon bag'rida joylashgan kon uymlarini ochiq usulda qazib olish xususiyatlari.....	174
I.T. Mislibayev, M.Sh. Ochilova	
Milliy iqtisodiyotda turizmning o'rni va rivojlanish imkoniyatlari.....	176
Xudoyberdiyeva Hilola Himmatovna	
China insurance market experience	178
Jumaboyev Akmal Sheraliyevich	

Tijorat banklarida moliyaviy resurslarning shakllanish manbalari.....	181
Tangirkulov Bekzod Boxadirovich	
Bank tizimida buxgalteriya hisobotlarida axborot texnologiyalarining roli va rivoji.....	185
Sodiqov Sanjar Saydullo o'g'li	
Samarali loyiha risklarini boshqarish: nazariya va amaliyot.....	189
Nosirova Gulira'no Abdulaziz qizi	
XXI-asrda Xitoyning iqtisodiy taraqqiyoti: sohaviy islohotlar, yutuqlar va muammolar tahlili.....	192
D.E.Qarshiev	
Boshqaruv hisobining zamonaviy konsepsiyalarini joriy etish xo'jalik yurituvchi subyektlarda natijadorlikka erishishning muhim omilidir	195
Xoshimov Baxrom Baxadirovich	
Eksportga chiqariladigan mahsulotlar uchun zamonaviy qadoqlashning ahamiyati va tendensiyalari	201
Xidirov Shohrux Bobur o'g'li	
Усовершенствование подходов к управлению проблемными кредитами в коммерческих банках узбекистана	205
Улмасой Хусан кизи Ахмедова	
Sug'urtada investitsiya faoliyatini obyekt va predmeti	208
D.E.Qarshiev	
O'zbekistonda raqamli texnologiyalarning tadbirkorlik sohasida istiqbollari.....	211
Sattarov Xayrulla Fayzullayevich	
Sug'urtada andarrayting xizmatini xorij tajribasidan foydalanish.....	213
D.E. Qarshiev	
Важность проекта «умный город» в узбекистане	216
Акбаржон Иминов	
The role of digitalization of healthcare in the implementation of the safe city project	218
Akbarjon Iminov	
Moliyaviy faoliyat natijalari hisobini takomillashtirishda tahlilning o'rni.....	220
Po'latov Xudoyberdi Uktamovich, Abduxoliqov Isomiddin Ikrom o'g'li, Shkarov Shahzod Sobir o'g'li	

MOLIYAVIY FAOLIYAT NATIJALARI HISOBINI TAKOMILLASHTIRISHDA TAHLILNING O'RNI

Ilmiy raxbar:

Po'latov Xudoyberdi Uktamovich

Samarqand iqtisodiyot va servis instituti katta o'qituvchi,
pochta: pulatov.xudoyberi@gmail.com.

Talaba:

Abduxoliqov Isomiddin Ikrom o'g'li

Samarqand iqtisodiyot va servis instituti,
Bugalteriya hisobi va menejment fakulteti,
BH-321 guruh talabasi,
iabduxoliqov54@gmail.com

Talaba:

Shakarov Shahzod Sobir o'g'li

Samarqand iqtisodiyot va servis instituti,
Bugalteriya hisobi va menejment fakulteti,
BH-421 guruh talabasi,
shahzodshakarov753@gmail.com.

Annotatsiya: Bugungi kunda mamlakatimizda moliyaviy hisobotning xalqaro standartlariga o'tish jarayoni jadal sur'atlarda davom etmoqda. Har bir korxonaning daromad va xarajatlar hisobi, auditi hamda tahlilini takomillashtirishda xalqaro standartlar me'yorlaridan foydalanish dolzarb masalalardan biri hisoblanadi. Ushbu maqolada moliyaviy faoliyat natijasi bo'lgan moliyaviy daromad va xarajatlarning ta'rifi, tasnifi, ularning auditi va tahliliga oid ma'lumotlar yoritilgan.

Kalit so'zlar: moliyaviy faoliyat daromatlari, moliyaviy faoliyat xarajatlari, tahliliy ko'rsatkichlar, moliyaviy natijalar hisobi va auditi.

Abstract: Currently, the process of transitioning to international financial reporting standards is rapidly progressing in our country. The application of these standards in the accounting, auditing, and analysis of corporate revenues and expenses is becoming increasingly relevant. This article presents definitions and classifications of financial activity revenues and expenses, as well as an overview of their audit and analytical evaluation based on international norms.

Key words: financial activity revenues, financial activity expenses, analytical indicators, accounting and audit of financial performance.

Аннотация: В настоящее время процесс перехода нашей страны на международные стандарты финансовой отчетности развивается стремительными темпами. Применение этих стандартов в учете, аудите и анализе доходов и расходов предприятий приобретает особую актуальность. В данной статье раскрываются понятия и классификация доходов и расходов по финансовой деятельности, а также рассматриваются вопросы их аудита и аналитической оценки в соответствии с международными нормами.

Ключевые слова: доходы от финансовой деятельности, расходы по финансовой деятельности, аналитические показатели, учет и аудит результатов финансовой деятельности.

Mamlakatimizda hisob va audit tizimini xalqaro standartlarga o'tkazish bugungi kunda tezkorlik bilan amalga oshirilmoqda. Ko'plab korxonalar moliyaviy hisobotlarini xalqaro standartlar asosida tuzmoqda. Hisobotlarni xalqaro standartlar asosida yuritish korxonalarning investitsion jozibadorligini oshiradi. Bu yo'nalishda xalqaro standartlar korxonalar faoliyatining samaradorligi va rivojlanishi uchun muhim dastak bo'lib xizmat qiladi.

Ushbu yo'nalishni rivojlantirishda Prezidentimiz tomonidan 2020-yil 20-fevral sanasida imzolangan PQ-4611-sonli qaror — "Moliyaviy hisobot standartlariga o'tish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi hujjat — muhim qadamlardan biri bo'ldi. Mazkur qaror moliyaviy hisobotni xalqaro standartlar asosida yuritishga o'tish uchun asos bo'lib xizmat qiladi.

Ushbu qarorda korxonalar hisob tizimini moliyaviy hisobotning xalqaro standartlariga o'tkazishni jadallashtirishga qaratilgan quyidagi yo'nalishlar belgilab berilgan:

MXXS (Moliyaviy hisobotning xalqaro standartlari) va ularga tushuntirishlar hamda hisobotlarni davlat tiliga tarjima qilish;

Milliy hisob tizimini xalqaro standartlar me'yorlari asosida uyg'unlashtirib takomillashtirish;

MXXSni joriy qilish bilan bog'liq normativ-huquqiy hujjatlarni qayta ko'rib chiqish.

Shu kabi yo'nalishlar asosida moliyaviy hisobotning xalqaro standartlariga o'tish jarayoni izchil davom etmoqda. Bugungi kunda ko'rib chiqilayotgan mavzu — bu korxonalarda moliyaviy tahlil ko'rsatkichlaridan foydalanish orqali samaradorlikni oshirish masalasidir.

Korxonalarning daromad va xarajat ko'rsatkichlari hisobini takomillashtirish har bir xo'jalik yurituvchi subyekt oldidagi muhim vazifalardan biri bo'lishi zarur. Bunda korxonalar rentabellik va daromadlilik ko'rsatkichlarini tahlil qilish, ularni prognozlash orqali kelgusi faoliyat yo'nalishlarini belgilash muhim ahamiyat kasb etadi.

Moliyaviy faoliyatning barqaror bo'lishi korxonalar rivojlanishi uchun asos bo'lsa, korxonalar istiqboli esa mamlakat iqtisodiy taraqqiyoti uchun xizmat qiladi.

Y. Raximov, N. N. Kalandarovaning "Moliyaviy tahlil" asarida "Moliyaviy natijalarni bashoratlash korxona faoliyati natijaviyligini xarakterlovchi ko'rsatkichlarni: daromadlar va xarajatlarni, foyda va zararlar kelgusidagi kutilishlarini rejalashtirishni, ko'zda tutishni xarakterlaydi", deb aytib o'tgan.

Daromad va xarajalar moliyaviy natijalarning muhim elementlari, tarkibiy birliklari bo'lib, yillar bo'yicha o'sish darajalariga qarab bashorat qilinadi. Moliyaviy natijalarni bashoratlash amaliyotida quyidagi asosiy metodlardan foydalanish mumkin: iqtisodiy tahlil metodi; normativ metod; balansli hisob-kitoblar va pul oqimlari metodi; ko'p variantlilik metodi; iqtisodiy-matematik modellash metodi va boshqa metodlar.

Moliyaviy natijalarni bashoratlashning quyidagi asosiy bosqichlarini ajratib ko'rsatish mumkin: xo'jalik yurituvchi subyektlar faoliyatining moliyaviy natijalarini tadqiq etish; joriy rejalarining o'zgarishi asosida moliyaviy hisobotlarning bashorat variantlarini ishlab chiqish; xo'jalik yurituvchi subyektning moliyaviy resurslarga bo'lgan aniq ehtiyojlarini aniqlash; moliyalashtirish manbalari (shu jumladan, o'z va tashqi manbalarning) va ularning tarkibiy tuzilishini bashoratlash; xo'jalik yurituvchi subyektlar moliyasini boshqarish tizimini yaratish va uni ushlab turish (qo'llab-quvvatlash).¹

Hozirgi kunda moliyaviy faoliyat natijalari hisobini yuritish va korxonalarda moliyaviy faoliyatdan olinadigan daromadlar yuqori bo'lishi korxonaning faoliyatining samaradorligidan dalolat beradi. Korxona qanchalik barqaror va samarali faoliyat olib borsa, bu korxonaning moliyaviy faoliyatiga ham o'z ta'sirini o'tkazmasdan qolmaydi. Korxonaning faoliyatining qay darajada ekanligini ko'z bilan ko'rish uchun tahliliy ko'rsatkichlarni aniqlash asosida baho berish mumkin. Ushbu faoliyat tahlilini o'tkazishda quyidagi ko'rsatkichlarni aniqlash kerak bo'lishi mumkin:

Daromadlilik.

Rentabellik.

Moliyaviy faoliyat daromadlilik — korxonaning daromad va xarajatlarga oid kerakli ko'rsatkichlarga ega bo'lishini taqozo etadi. Moliyaviy faoliyat daromadlari va xarajatlari ma'lumotlari asosida tahlil qilinadi.

Yuqoridagi ko'rsatkichlarni tahlil qilish uchun "Uztelecom" AJ korxonasining ma'lumotlaridan foydalansak. Ushbu tahlil orqali korxonaning qilgan xarajatlarning daromadlilik va rentabellik ko'rsatkichlari aniqlanadi.

Bunda korxonaning 1 so'm xarajati necha so'm daromad va foyda keltirgani hisoblab topiladi. Bizda buning uchun quyidagi ko'rsatkichlar mavjud:

1-jadval. Korxonaning daromad va xarajat ko'rsatkichlari.

Ko'rsatkichlar	2022-yil	2023-yil
Maxsulot (ish va xizmatlar) ni sotishdan daromad	4 659 068	5 828 271
Asosiy faoliyat boshqa daromadlari	46 670	140 610
Moliyaviy faoliyat daromadlari	374 889	336 053
Sotilgan (maxsulot, ish va xizmatlar tannarxi	2 925 959	3 983 973
Davr xarajatlari	997 873	1 223 853
Moliyaviy faoliyat xarajatlari	613 734	1 059 175

1 R 29 Moliyaviy tahlil. Darslik. / M.Y.Raximov, N.N.Kalandarova; - T.: "Iqtisod-Moliya", 2019. - 736 b.

Ushbu jadvalda korxonaning moliyaviy faoliyatga oid daromad, xarajatlar va foyda ko'rsatkichlari tasvirlangan. Ushbu ma'lumotlar asosida daromadlilik ko'rsatkichlarini aniqlaymiz:

$$\text{Ishlab chiqarish xarajatlari daromadliliği} = \frac{ST}{T}$$

Bu yerda, ST- bu korxonaning maxsulot, ish va xizmatlar sotishdan daromadlar

T- maxsulot ish va xizmatlar tannarxi.

$$\text{Ishlab chiqarish xarajatlari daromadliliği 2022} = \frac{4\,659\,068}{2\,925\,959} = 1.6$$

$$\text{Ishlab chiqarish xarajatlari daromadliliği 2023} = \frac{5\,828\,271}{3\,983\,973} = 1.4$$

Ushbu hisob-kitobimizdan ko'rishimiz mumkinki, korxonaning ishlab chiqarish uchun qilgan xarajatlari 2022 yilda 1,6 baravar, 2023 yilda esa 1,4 baravar daromad olib kelgan.

$$\text{Asosiy faoliyat xarajatlari daromadliliği} = \frac{ST + AFBD}{T + DX}$$

Bu yerda, ST- Maxsulot ish va xizmatlar sotishdan daromadlar

AFBD-asosiy faoliyadan boshqa daromadlar

T- tannarx

DX- davr xarajatlari.

$$\text{Asosiy faoliyat xarajatlari daromadliliği 2022} = \frac{4\,659\,068 + 46\,670}{2\,925\,959 + 997\,873} = 1.2$$

$$\text{Asosiy faoliyat xarajatlari daromadliliği 2023} = \frac{5\,828\,271 + 140\,610}{3\,983\,973 + 1\,223\,853} = 1.1$$

Ushbu ko'rsatkichning ham sezilarli darajada kamayganini ko'rishimiz mumkin. Endi esa moliyaviy faoliyat daromadlari va xarajatlari asosida korxonaning umumxo'jalik faoliyatlari xarajatlari daromadliliğini aniqlash lozim.

$$\text{Umumxo'jalik faoliyat xarajatlari daromadliliği} = \frac{ST + AFBD + MF}{T + DX + MD}$$

Bu yerda, ST- Maxsulot ish va xizmatlar sotishdan daromadlar,

AFBD-asosiy faoliyadan boshqa daromadlar,

T- tannarx,

DX- davr xarajatlari,

MF- moliyaviy faoliyat daromadlari

MD-moliyaviy faoliyat xarajatlari

$$\text{Umumxo'jalik faoliyat xarajatlari daromadliliği 2022} =$$

$$\frac{4\,659\,068 + 46\,670 + 374\,889}{2\,925\,959 + 997\,873 + 613\,734} =$$

1.1

$$\text{Umumxo'jalik faoliyat xarajatlari daromadliliği 2023} =$$

$$\frac{5\,828\,271 + 140\,610 + 336\,053}{3\,983\,973 + 1\,223\,853 + 1\,059\,175} =$$

1.05

Yuqoridagi ma'lumotlar tahlili asosida quyidagi xulosaga kelish mumkin. Korxona tahliliy ko'rsatkichlarida hisoblangan daromadlilik ko'rsatkichlari qancha yuqori bo'lsa, korxonaning samaradorligi shuncha yuqori bo'lishi mumkin. Endi esa korxonaning rentabellik ko'rsatkichlarini tahlil qilamiz.

1-jadval. Korxonaning daromad, xarajat va foyda ko'rsatkichlari

Ko'rsatkichlar	2022-yil	2023-yil
Maxsulot (ish va xizmatlar) ni sotishdan daromad	4 659 068	5 828 271
Asosiy faoliyat boshqa daromadlari	46 670	140 610
Moliyaviy faoliyat daromadlari	374 889	336 053

Sotilgan (maxsulot, ish va xizmatlar tannarxi)	2 925 959	3 983 973
Davr xarajatlari	997 873	1 223 853
Moliyaviy faoliyat xarajatlari	613 734	1 059 175
Yalpi foyda	1 733 109	1 844 298
Asosiy faoliyat foydasi	781 907	761 054
Umumxo'jalik foydasi	543 062	37 932

Yuqoridagi ma'lumotlar bizga korxonaning rentabellik ko'rsatkichlarini tahlil qilishga imkon beradi. Birinchi ko'rsatkichimiz — ishlab chiqarish xarajatlari rentabelligi:

$$\text{Ishlab chiqarish xarajatlari rentabelligi} = \frac{Yaf * 100}{T}$$

Bu yerda, Yaf- b korxonaning yalpi foya ko'rsatkichi
T- maxsulot ish va xizmatlar tannarxi.

$$\text{Ishlab chiqarish xarajatlari rentabelligi 2022} = \frac{1\,733\,109 * 100}{2\,925\,959} = 59,2$$

$$\text{Ishlab chiqarish xarajatlari rentabelligi 2023} = \frac{1\,844\,298 * 100}{3\,983\,973} = 46,2$$

Bu ko'rsatkich ham nisbatan past ko'rinadi. Bu, o'z navbatida, korxonaning foydalilik ko'rsatkichi yuqori emasligidan dalolat beradi.

$$\text{Asosiy faoliyat xarajatlari rentabellik} = \frac{AFF * 100}{T + DX}$$

Bu yerda, AFF- Asosiy faoliyat foydasi
T- tannarx
DX- davr xarajatlari.

$$\text{Asosiy faoliyat xarajatlari rentabellik 2022} = \frac{781\,907 * 100}{2\,925\,959 + 997\,873} = 19,9$$

$$\text{Asosiy faoliyat xarajatlari rentabellik 2023} = \frac{761\,054 * 100}{3\,983\,973 + 1\,223\,853} = 14,6$$

Endi korxonaning moliyaviy faoliyat daomatlari va xarajatlari asosida umumxo'jalik faoliyati rentabelligini o'rganamiz:

$$\text{Umumxo'jalik faoliyat xarajatlari daromadliligi} = \frac{UMF * 100}{T + DX + MD}$$

Bu yerda, UMF-Umumxo'jalik foydasi
T- tannarx,
DX- davr xarajatlari,
MF- moliyaviy faoliyat daromadlari
MD-moliyaviy faoliyat xarajatlari

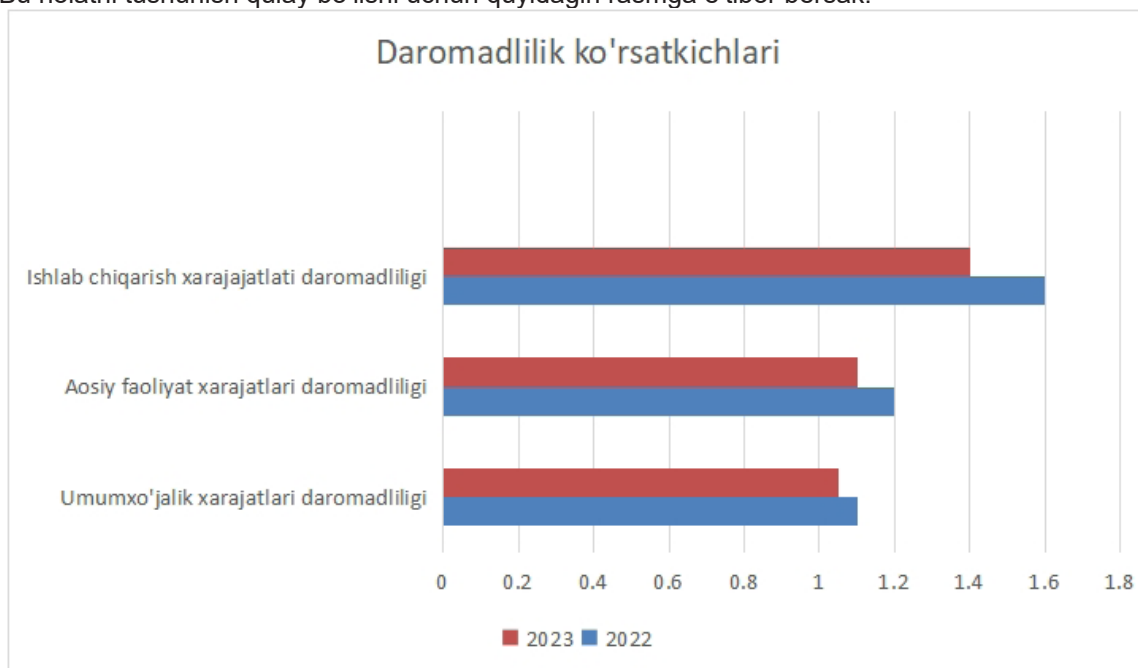
$$\text{Umumxo'jalik faoliyat xarajatlari daromadliligi 2022} =$$

$$\frac{543\,062 * 100}{2\,925\,959 + 997\,873 + 613\,734} =$$

11,9

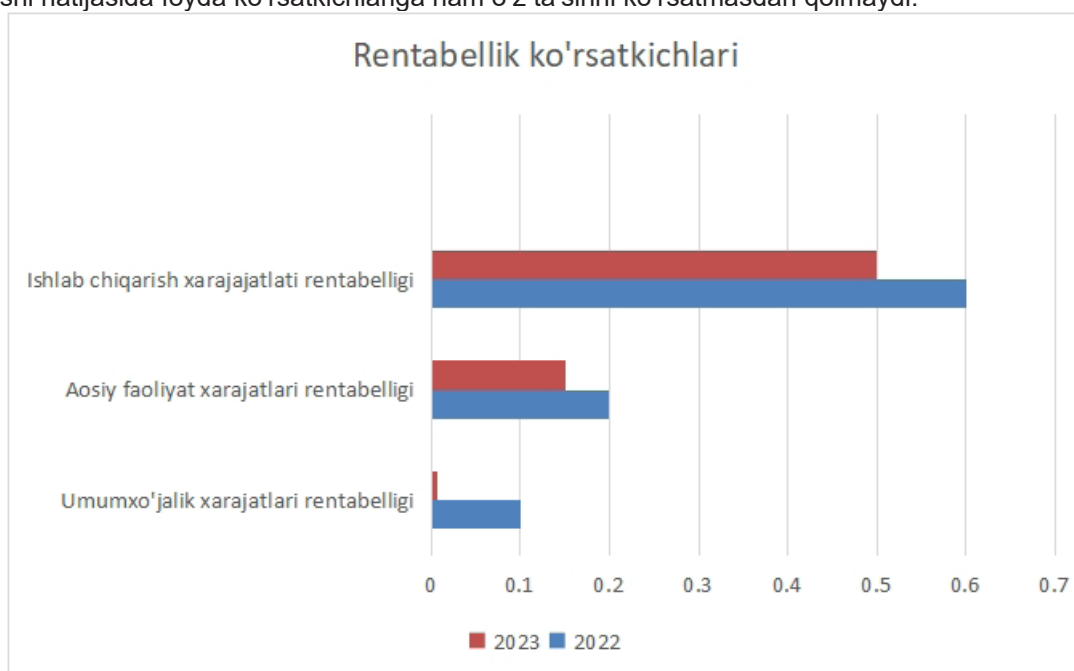
Umumxo'jalik faoliyat xarajatlari daromadliligi 2023 =**37932*100****3 983 973+1 223 853+1 059 175**

0.605 Bu holatni tushunish qulay bo'lishi uchun quyidagin rasmga e'tibor bersak:

1-rasm. Korxonaning daromadlilik o'rsatkichlari tahlili.

Korxonaning faoliyatidagi daromatlari yuqori bo'lgani bilan korxonaning xarajat ko'rsatkichlarining keskin ortib ketishi natijasida foyda ko'rsatkichlariga ham o'z ta'sirini ko'rsatmasdan qolmaydi.

2-rasm. Korxonaning rentabellik ko'rsatkichlari tahlili.

Yuqoridagi ma'lumotlar tahlili shuni ko'rsadiki, korxonaning ma'lumotlari asosida tahliliy ko'rsatkichlar asosida korxonaning faoliyatiga baho berish va kamchiliklari qaysi qismda kuzatilsa, e'tiborni o'sha soxaga qaratish va kamchiliklarni bartaraf qilish imkonini beradi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Moliyaviy faoliyat daromadlari va xarajatlari har doim moliyaviy natijalar tarkibiy qismi sifatida o'rganib kelingan. Xalqaro standartlarga o'tishdagi kamchiliklarni aniqlash va ularni bartaraf etish chora-tadbirlari yo'lga qo'yilishi kerak. Faoliyatni takomillashtirishda bir qancha xulosa va takliflar berib ko'rilsa, quyidagi natijalarga erishish mumkin:

Birinchidan, korxonalarda ishlab turgan avtomatlashtirish tizimlarida xalqaro standart me'yorlarini ham tatbiq etilishi, hisobotlarni milliy hisobda yuritish va xalqaro standartlarga transformatsiya qilishda yuzaga keladigan moliyaviy yo'qotishlarni oldini olishi mumkin.

Ikkinchidan, korxonalarda moliyaviy hisobotning xalqaro standartlarini joriy qilish va ularni amaliyotga tatbiq etishda malakali mutaxassislarni yetishtirish, korxonalar uchun hisobotlarni to'g'ridan to'g'ri xalqaro standartlar me'yorlari asosida yuritishga imkon yaratadi.

Uchinchidan, korxonaning audit jarayonida auditorlik standartlariga rioya qilishni ta'minlash va korxonada ichki audit faoliyatini to'g'ri yo'lga qo'yish, hisob tizimidagi kamchiliklarni aniqlash xavfini kamaytiradi.

To'rtinchidan, korxonalarda moliyaviy tahlil ko'rsatkichlari asosida qaror qabul qilish mexanizmini shakllantirish, korxonaning kelgusidagi faoliyatini prognoz qilish va daromadlilik, foydalilik hamda samaradorlik ko'rsatkichlarining yuqori bo'lishiga zamin yaratadi.

Beshinchidan, korxonada tahlil ko'rsatkichlarining tatbiq qilinishi, uning umumiy samaradorlik ko'rsatkichlarining yuqoriligiga olib keladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Urazov K.B. *Buxgalteriya hisobi va audit*. O'quv qo'llanma. – T.: O'qituvchi, 2004. – 178–179 b.
2. Уразов К.Б. *Молиявий ҳисоб ва ҳисобот*. Ўқув қўлланма. – Т.: “Инновацион ривожланиш нашриёт-матбаа уйи”, 2020. – 408 б.
3. Ташназаров С.Н. *Молиявий ҳисоботнинг халқаро стандартлари*. Дарслик. – Т.: “IQTISOD-MOLIYA”, 2019. – 584 б.
4. Ташназаров С.Н., Уразов К.Б., Ташназарова Д.С. *Бошқарув бухгалтерия ҳисоби*. Дарслик. – Тошкент, 2022. – 448 б.
5. Эшпулатова З.Б. *Иқтисодий субъектларда даромдлар бухгалтерия ҳисоби методологиясини такомиллаштириш (халқаро стандартлар асосида)*. Монография. – Самарқанд: “STAP-SEL” нашриёти, 2023. – 150 б.
6. Raximov M.Y., Kalandarova N.N. *Moliyaviy tahlil*. Darslik. – T.: “Iqtisod-Moliya”, 2019. – 736 b.
7. Xasanov B.A., Raximov M.Y., Muqumov Z.A. va boshq. *Moliyaviy tahlil*. Darslik. – T.: “Iqtisodiyot”, 2019. – 736 b.
8. Norqulova N.Yu. *Moliyaviy hisobotlarni xalqaro standartlar asosida tuzish*. O'quv qo'llanma. – T.: “Fan va texnologiya”, 2021. – 312 b.
9. Karimov M.M. *Audit nazariyasi va amaliyoti*. – T.: “Sharq”, 2020. – 284 b.
10. Po'latov M.S. *Xalqaro buxgalteriya hisobi va hisobot tizimi*. – T.: “Iqtisod”, 2022. – 398 b.

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Zokir ALIBEKOV

Sahifalovchi va dizayner: Oloviddin Sobir o'g'li

2025-yil, may.

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.
Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: @iqtisodiyot_77

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, @iqtisodiyot_77 telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

Jurnal sayti: <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz>